

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNI O'QITISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING
KLASTERLI MUHITI

Allayorova S. B.

Chirchiq davlat pedagogika univiersiteti

Annotatsiya: *maqolada ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishni takomillashtirishning klasterli muhiti haqida gap borgan.*

Kalit so'zlar: *ta'lim klasteri, kasbiy ta'limning amaliyotga yo'naltirilgan yo'nalishi, jamiyatning ijtimoiy sohasi, dolzarb vakolatlar, aql, ijtimoiy sohadagi ta'lim klasterining modeli, shaxsning ijtimoiy-faol rivojlanishi.*

Inglizcha Cluster so'zining ma'nolaridan biri o'ziga xos metafora bo'lib, Rossiya iqtisodiyotini raqobatbardosh qiladigan mutaxassislarni tayyorlashning "umumiy hovlisini" qurish istagini anglatadi. Ta'lim klasteri tarmoq asosida o'zaro bog'liq bo'lgan kasb-hunar ta'limi muassasalarining sa'y-harakatlarini sanoat korxonalarini bilan yagona makonga birlashtirishga qaratilgan. Ta'lim klasteri g'oyasi davlatning ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi munosabatlarga aralashuvi tufayli ta'lim muassasalarini moliyalashtirish muammolarini hal qilish, kasbiy ta'limning amaliy yo'naltirilgan yo'nalishini kuchaytirish, uni ishlab chiqarishga yaqinlashtirish orqali mamlakatning mehnat resurslari tanqisligini qoplash uchun amaliy amalga oshirildi.

O'zbekiston Respublikasining o'n to'rtta ta'lim klasteri sanoat va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining ehtiyojlariga e'tibor qaratib, talabalarning kasbiy faoliyatga bo'lgan harakatining yagona maydonlarini tashkil etadi. Xarakterli narsa: gumanitar mutaxassislar tayyorlash ta'lim klasterlari tashqarisida qolmoqda. Shu bilan birga, bo'lajak yuristlar, psixologlar, sotsiologlar va boshqa gumanitar fanlarning kasbiy tayyorgarligini birlashtirish imkoniyatlarini baholab, ularning ta'lim muassasalarini tayyorlash bugungi kunda o'z klasterlarini yaratishni boshlaydi. Bunday klasterlarning muhim yo'nalishi jamiyatning ijtimoiy sohasi bo'lishi mumkin, unda inson boshqa odamning faoliyati ob'ekti bo'lib xizmat qiladi.

Bunday Klaster integratsiyasi tajribasi Ieupning (Toshkent shahri) Zelenodol filiali psixologiya fakultetida to'plangan bo'lib, u erda uch yil davomida ijtimoiy sohada ta'lim klasteri modelini ishlab chiqish va eksperimental amalga oshirish amalga oshirilmoqda. U ta'lim klasterining an'anaviy modelidan cheklangan joy, o'zaro ta'sir sub'ektlari soni, shuningdek kasbiy faoliyat profilining yo'nalishi bilan ajralib turadi. Ishlab chiqilayotgan modelga psixologiya fakulteti ("ijtimoiy psixologiya" ixtisosligi), bir qator maktablarning ijtimoiy-gumanitar profillari sinflari, shaharning ijtimoiy muassasalari kiradi. O'zaro hamkorlik tomonlarning huquqlari va majburiyatlarini, qo'shma harakatlarning tuzilishi va mazmunini belgilaydigan shartnoma asosida quriladi. Ta'lim va ijtimoiy muassasalarni birlashtirishning ushbu shakli ularning kam himoyalangan

aholi guruhlari bilan birgalikda ishlashini, talabalar va talabalar yoshlarini faol ijtimoiy faoliyatga, ko'ngillilar harakatiga jalb qilishni ta'minlaydi.

Oliy maktab filialining ijtimoiy muassasalar va umumta'lim maktablari bilan integratsiyalashuvining ushbu modelini ta'lim klasteri deb hisoblash mumkin, chunki u kasbiy (talabalar uchun) va kasbiy (talabalar uchun) ta'limning amaliy yo'naltirilgan maydonini shakllantirishga qaratilgan. Yagona amaliyotga yo'naltirilgan makonni yaratish quyidagilar bilan ta'minlanadi:

- * talabalar va maktab o'quvchilarini shaharning ijtimoiy markazlari bilan birgalikda amalga oshiriladigan ko'ngilli harakatlarga jalb qilish,

- * universitet o'qituvchilari va talabalarining maktab o'quvchilarini o'z ichiga olgan ijtimoiy loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirishdagi ishtiroki,

- * talabalarga maxsus kurslarni o'qish va oliy maktab o'qituvchilari tomonidan o'rta maktab o'quvchilari bilan o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish uchun yuqori malakali ijtimoiy xizmat xodimlarini jalb qilish.

Shunday qilib, ijtimoiy sohadagi ta'lim klasterining ishlab chiqilgan g'oyasi ham ta'lim, ham ijtimoiy muammolarni hal qilishga qaratilgan. Birinchisi, shaxs, faoliyat va aloqa sub'ekti, shuningdek, ijtimoiy o'zaro ta'sir va kasbiy faoliyatning vakolatlari bilan bog'liq bo'lgan dolzarb kompetensiyalarni shakllantirishni nazarda tutadi. Ikkinchisi, etim bolalar, kam ta'minlanganlar, qariyalar, ma'lum bir yashash joyi bo'lmagan odamlarga yordam berish bilan bog'liq ijtimoiy faoliyatga jalb qilishni o'z ichiga oladi, bu hayotning qiymat-semantik xabardorligiga, fuqarolik burchini tushunishga yordam beradi, aholining turli toifalari bilan ishlashda dolzarb kasbiy ko'nikmalarni shakllantiradi, sizning professional tanlovingizni anglashga yordam beradi va professional vazirlikka.

Psixologiya talabalarini ijtimoiy markazlarning hayotiy faoliyatiga jalb qilish (aholiga ijtimoiy yordam markazi, oila va bolalarga yordam markazi, "Nestyshko" bolalar boshpanasi, "ishonch" nogiron bolalar uchun reabilitatsiya markazi va boshqalar) ularga kasbiy faoliyat asoslari bilan tanishish imkoniyatini beradi.

Kasbiy faoliyat bilan tanishish qismli xarakterga ega bo'lmasligi uchun umumiy fakultet rejasi ishlab chiqilgan va amalga oshirilmoqda, bu nafaqat talabalarning kasbiy faoliyat sohasini bosqichma-bosqich bilishini, balki unda talab qilinadigan ko'nikmalarni rivojlantirishni ham ta'minlaydi. Ushbu rejaga ko'ra, birinchi kursdan boshlab talabalar asta-sekin ko'ngillilar harakatiga jalb qilinib, ijtimoiy markazlar mutaxassislari tomonidan o'tkaziladigan turli treninglarda ishtirok etish uchun jalb etiladi. Ikkinchi kursda, o'quv amaliyoti orqali ular shaharning ijtimoiy ob'ektlarini, ularning funksional vazifalarini maqsadli o'rganadilar, ijtimoiy markazlar bazasida o'tkaziladigan tadbirlarda qatnashadilar. Uchinchi to'rtinchi kursda talabalar ijtimoiy markazlar va filialning qo'shma aktsiyalarida qatnashadilar, ijtimoiy-gumanitar sinf o'quvchilari bilan ishlashga jalb qilinadilar (qo'shma treninglar, o'quvchilarga tadqiqot o'tkazishda yordam berish yoki o'rta maktab o'quvchilarini kurs loyihalari doirasida o'z

tadqiqotlarida ishtirok etishga jalb qilish). To'rtinchi-beshinchi kurslarda ijtimoiy markazlar asosida ishlab chiqarish va ilmiy-tadqiqot amaliyoti ko'zda tutilgan. Bu erda ixtisoslashuv fanlari doirasida o'quv jarayonini tashkil qilish uchun ijtimoiy markazlarning resurslaridan faol foydalaniladi, bundan tashqari, ushbu markazlar mutaxassislari tomonidan alohida fanlar olib boriladi.

Kasbiy faoliyatining muvaffaqiyati ularning shaxsiy fazilatlari bilan ta'minlanadigan psixologlarning yuqori malakali mutaxassislari talabalar bilan ishlashga jalb qilish talabalarni o'zlarining shaxsiy rivojlanishining kasbiy talablarga muvofiqi to'g'risida o'ylashga majbur qiladi.

Talabaning kasbiy rivojlanishidagi ta'lim klasterining imkoniyatlari mutaxassis psixologning ijobiy qiyofasini yaratish bilan cheklanmaydi, balki o'zini baholash faoliyati ob'ektiga aylantirishga imkon beradigan turli xil diagnostika vositalaridan foydalanishni ta'minlaydi. Shunday qilib, psixologning kasbiy faoliyati aql-idrok kabi fazilatning mavjudligini nazarda tutadi, bu psixologning kasbiy rivojlanishi uchun qo'llanma-amaliyotdir. Intellektuellikning asosiy tarkibiy qismlarini ajratib ko'rsatish (aqliy faoliyat madaniyatini egallash, ta'lim, sezgirlik, befarqlik, qabul qilish va tushunish qobiliyati, fidoyilik) va talabalarning o'zlarida ularning rivojlanish darajasini baholashni tashkil etish shaxsga pedagogik ta'sirning ijobiy manbasini ta'minlaydi. O'qituvchi guruh bilan suhbatda aql tushunchasini shakllantirib, psixolog-amaliyotning kasbiy rivojlanishida ushbu sifatning ahamiyatini belgilaydi. Psixolog mutaxassisining shaxsiyatining dolzarb sifati sifatida aql-idrokning ahamiyatini tahlil qilish ijtimoiy markazlarga, ta'lim muassasalariga tashrif buyurish paytida talabalarning amaliy psixologlar faoliyati bo'yicha kuzatuvlarini tahlil qilish asosida amalga oshiriladi (shu bilan birga, amalda talabalar ijobiy va salbiy xatti-harakatlarga duch kelishlari mumkin.).

Talabalar tomonidan o'z aql-zakovati darajasini o'lchashning umumiy rasmini taqdim etgan holda, o'qituvchi olingan natijalardan darsda keyingi muhokama mavzularini shakllantirish uchun foydalanadi.

Bo'lajak psixologlarning kompetensiyalarini rivojlanishini o'lchash alohida yo'nalishga aylanadi, shu bilan birga o'lchov ob'ektlari talabalar turli toifadagi fuqarolar bilan ishlaydigan va turli xil ishlarni bajaradigan psixologlarning amaliy faoliyati bilan tanishish jarayonida ajralib turadi (maslahat berish, ishonch telefonida ishlash, trening o'tkazish, so'rov protokollarini ro'yxatdan o'tkazish va boshqalar).

Ta'lim klasteri umumiy ta'lim muassasasi uchun ham muhim ahamiyatga ega. Hamdo'stlik tufayli gumanitar Profil sinflarining ijtimoiy yo'nalishi amalga oshirilmoqda. O'zaro munosabatlarning ishlab chiqilgan tajribasi shuni ko'rsatadiki, ta'limning ijtimoiy-gumanitar sohasidagi talabalar mutaxassislik fanlari bo'yicha talabalarning ba'zi o'quv mashg'ulotlarida qatnashishlari mumkin, shuningdek, o'rta maktab o'quvchilarini talabalar bilan birgalikda boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashga, qo'shma ijtimoiy loyihalarni ishlab chiqishga jalb qilish mumkin. Shunday

qilib, "choy kafesi – bag'rikenglik maydoni" ijtimoiy markazining loyihasi ijtimoiy xizmatlar xodimlari, biznes vakillari, shahar ommaviy axborot vositalari, psixologiya fakulteti talabalari va ijtimoiy-gumanitar sinf o'quvchilari ishtirokida amalga oshirildi.

Tarmoq ta'lim klasterlarining shakllanishi jamiyatimizda yuzaga keladigan ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar, ijtimoiy taraqqiyotning dolzarb muammolarini hal qilish zarurati bilan belgilanadi. Shu bilan birga, faoliyatda, odamlar o'rtasidagi munosabatlarda sotsializmning ustuvorligi, insonga nafaqat "pul ishlab chiqaruvchi" sifatida emas, balki ijtimoiy sub'ekt sifatida munosabat ta'lim muassasalarining ijtimoiy institutlar, shu jumladan hokimiyat instituti bilan o'zaro munosabatlarining bunday shakllarining faol rivojlanishini nazarda tutadi. Insonning o'zida sotsializmni rivojlantirish uchun sharoit yaratiladi.

"Ijtimoiy" Klaster modelida kasbiy ta'limning bir yo'nalishi bo'yicha yopilishning hojati yo'q, u ko'p tarmoqli bo'lishi mumkin. Unga kelajakdagi yuristlar, iqtisodchilar, ijtimoiy ishchilar va boshqalarni kiritish. Jamiyat bugungi kunda aholining iqtisodiy faol qismiga aylanmaganlardan olishi mumkin bo'lgan turli xil imtiyozlarni kengaytiradi. Shu bilan birga, talabalarni turli xil ijtimoiy faoliyat turlariga jalb qilish talabalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi. Ijtimoiy sohadagi ta'lim klasteri modelining eng muhim xususiyati uning harakatchanligi, faoliyat markazini yangi paydo bo'layotgan muammolarga tezda yo'naltirishdir. Shunday qilib, bugungi kunda kelajakdagi psixologlar, yuristlar, iqtisodchilar inqirozga qarshi tadbirlarda (maslahat, trening va boshqalar) to'liq ishtirok etishlari mumkin. Ta'lim muassasalari va ijtimoiy xizmatlarning kichik shahar miqyosidagi integratsiyalashuvining sinovdan o'tgan modelini ta'lim klasteri modeli sifatida ko'rib chiqib, uni rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlarini belgilash mumkin. Bularga bitta shahar hududida joylashgan va turli vazirlik va idoralarga bo'ysunadigan tashkilotlar va muassasalarni gumanitar mutaxassislar tayyorlash bo'yicha oliy o'quv yurtlari bilan birlashtirish kiradi. Bunday modelning samaradorligi tarmoq vazirliklarining alohida mintaqa makonida ijtimoiy muammolarni hal qilishda kompleks yondashuvlarni amalga oshirishda o'zaro hamkorligi bilan ta'minlanadi. Mahalliy ta'lim klasterlarini shakllantirishda kompaniyaning ijtimoiy tashkil etilishining u yoki bu sohasini o'z ichiga olgan tarmoq vazirliklarining sa'y-harakatlarini birlashtirish kasbiy kareradagi individual harakatlarning muvaffaqiyati, yosh avlodning ijtimoiy-faollik rivojlanishining kaliti bo'lishi mumkin, shu bilan birga ijtimoiy muammolarni hal qilish uchun qo'shimcha resurslarni taqdim etadi.

REFERENCES:

47. Allayorova, S. (2023). Theoretical and methodological basis of the cluster approach in education as the basis of pedagogical innovations. *Science and innovation*, 2(B5), 215-218.

48. Baxtiyorovna, A. S. (2023). Ta'lim jarayonidagi klaster yondashuvi hamda uning nazariy asoslari. *Fan, ta'lim va amaliyotning integratsiyasi*, 4(6), 28-34.
49. Allayorova, S. B., Mirsodiqova, R. L. (2023). Oila jamiyatning boshlang'ich ijtimoiy bo'g'ini sifatida. *Konferensiya*, 1(1), 38-40.
50. Allayorova, S. B. (2023). Ta'lim klasterida pedagogik innovatsiyalar tushunchasi. *Mugallim*, 1(1), 219-223.
51. Allayorova, S. B. (2023). Ta'lim samaradorligini o'stirishda integratsiya sharoitining didaktik imkoniyatlari. *Mugallim*, 1(1), 213-218.
52. Allayorova, S. B. (2023). Ta'limda innovatsion uslublarni ishlab chiqish hamda amaliyotga joriy etishning nazariy asoslari. *NamDU xabarлари*, 2(2), 453-460.
53. Allayorova, S. B. (2022). Ilmiy tadqiqot klasterning nazariy asoslari. *Konferensiya*, 3(3), 174-176.
54. Allayorova, S. B., Ximmataliyev, D. O. (2022). Ta'lim tizimida integratsiya pedagogik innovatsion klasteri. *Konferensiya*, 2(2), 125-127.
55. Allayorova, S. B. (2022). O'quvchilarda didaktik o'yinlar orqali kreativ fikrlashni shakllantirish. *Konferensiya*, 1(1), 431-433.
56. Allayorova, S. B., Janbayeva, M. S. (2022). Formation of Creative Activity in Students Through the Use of Problematic Education in the Educational Process. *International Journal of Development and Public Policy*, 2(3), 110-114.
57. Аллаёрова, С. Б., & Қораев, С. Б. (2021). Ўқиш саводхонлигига кўйилаётган замонавий талаблар (PIRLS халқаро баҳолаш тадқиқотлари мисолида). *Academic research in educational sciences*, 2(CSPI conference 1), 1538-1541.
58. Allayorova, S. B. (2021). O'quvchilarning tadqiqotchilik va ijodkorlik qobiliyatini shakllantirish. *Eurasian journal of academic research*, 1(8), 411-414.
59. Allayorova, S. B., Turg'unova, M. Q. (2020). Boshlang'ich ta'limda axborot texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik asoslari. *Konferensiya*, 1(3), 10-11.
60. Xalmatova, D. A. (2023). Improvement of independent creative activity of students based on competence approach. *Science and Innovation*, 2(5), 219-223.
61. Xalmatova, D. A. (2023). Aralash ta'limning pedagogik va psixologik asoslari. *Konferensiya Ural*, 1(1), 293-296.
62. Xalmatova, D. A. (2023). Pedagogical and psychological foundations of mixed education. *Konferensiya Ural*, 1(1), 297-300.
63. Xalmatova, D.A., Inomova, Z. I. (2023). Talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish. *Konferensiya Ural*, 1(1), 289-293.
64. Alimjanovna, D. X., & Qizi, I. Z. U. (2023). Talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish (oliy ta'lim muassasalari pedagogika misolida). *Science and innovation*, 2(Special Issue 5), 290-294.
65. Xalmatova, D. A. (2023). Aralash ta'limning pedagogik va psixologik asoslari. *Mugallim*, 1(7), 253-262.

66. Xalmatova, D. A. (2023). Aralash ta'limning pedagogik asoslari. *NamDu xabarlari*, 1(2), 574-579.
67. Rustamovna, A. S., & Baxromovna, A. M. (2022). OTMda bo'lajak o'qituvchilar o'zini-o'zi rivojlantirish kompetensiyasini shakllantirish. *Journal of new century innovations*, 16(1), 13-15.
68. Dusnazarova, M. I. (2022). Legal Regulation of Marriage-Wedding Traditions in Modern Uzbekistan. *Modern Journal of Social Sciences and Humanities*, 1(11), 23-29.
69. Elamanovna, D. M. (2021, March). Works and environmental education. *Archive of Conferences*, 17(1), 79-80.
70. Astanova, G. A. (2020). Historical truth in the images of women in shakhrizad stories. *Scientific reports of Bukhara State University*, 4(1), 204-207.
71. Aminovna, A. G., & Ozjan, A. O. (2023). Hindi spirit in the tales of one thousand nights. *Journal of education, ethics and value*, 2(4), 47-49.
72. Akhmedov, B. A. (2024). Dialogue Leading to a Problematic Situation and Its Place In School Education. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 28, 17-21.
73. Akhmedov, B. A. (2023). Socratic methods in education based on conflict dialogue. *Sciential Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 1(3), 1-7.
74. Akhmedov, B. A. (2024). Reorganization of teaching manual in higher education in Tashkent region. *Uzbek Scholar Journal*, 24, 13-25.
75. Akhmedov, B. A. (2024). Methods Of Improving the Quality of Dissertation Works in The Exact Sciences of The Tashkent Region. *Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments*, 2(1), 39-57.
76. Akhmedov, B. A. (2023). Socratic dialogue as a response to the challenge of the Epoch. *Sciential Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 1(1), 1-9.
77. Akhmedov, B. A. (2023). Physics is a Science Forming Knowledge About Health. *Diversity Research: Journal of Analysis and Trends*, 1(3), 350-355.
78. Тангиоров, И. X., & Ахмедов, Б. А. (2021). Перспективы развития правового государства. *Политика и общество*, 7(18), 178-186.
79. Axmedov, B. A., & Muxamedov, G. I. (2021). Klaster Mobile DGU 09834.
80. Akhmedov, B. A. (2023). Use of information technology in medicine, history, biology, literature, physical education. *Uzbek Scholar Journal*, 22, 17-29.
81. Inomjonov, N., Axmedov, B., & Xalmetova, M. (2023). Kasbiy faoliyatida axborot-kommunikativ kompetentlikni oshirish usullari. *Academic research in educational sciences*, 4(CSPU Conference 1), 580-586.
82. Akhmedov, B. A., & Khimmataliyev, D. O. (2023). The emergence-theoretical aspects of dialogue in education. *Sciential Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 1(2), 1-7.

83. Inomjonov, N., Axmedov, B., & Xalmetova, M. (2023). Kasbiy faoliyatida axborot-kommunikativ kompetentlikni oshirish usullari. *Academic research in educational sciences*, 4(CSPU Conference 1), 580-586.
84. Akhmedov, B. A. (2023). Prospects and trends of digital twins in education. *Uzbek Scholar Journal*, 23, 6-15.
85. Akhmedov, B. A., Makhmudova, D. M., & Akhmedjonov, D. G. (2024). Using the Socrates method in improving the quality of education in pedagogical universities. *Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 2(1), 16-24.
86. Samiyeva, M. (2023). RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SOLIQLAR VA BOSHQA MAJBURIY TO ‘LOVLARNI AMALGA OSHIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH. *YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT*, 1(10), 284-287.
87. Самиева, М. Парпиева, Р. (2023). Зарубежный опыт развития системы системы цифрового образования. Та’лим tizimida zamonaviy axborot texnologiyalari resurslaridan foydalanish istiqbollar, 356-358.
88. Самиева, М. (2023). BARQAROR XIZMAT KO ‘RSATISHGA ASOSLANGAN SANOAT KORXONALARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI SAMARALI QO ‘LLASH. *International Journal of Economics and Innovative Technologies*, 11(2), 353-359.
89. qizi Samiyeva, M. F., & qizi Madyarova, M. A. (2023). Text mining and it is development stages. *Science and Education*, 4(4), 1346-1352.
90. Sadinov, A., Rajabov, S., & Samieva, M. (2023). Improving waste recycling in Uzbekistan in digital technologies. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 452, p. 05023). EDP Sciences.
91. Samiyeva, M. F. Q. (2023). Barqaror xizmat ko’rsatishga asoslangan biznes modellari sanoat kompaniyalarida raqamli texnologiyalar salohiyatini o’rganish. *Science and Education*, 4(3), 823-828.
92. Narzullaeva, M., Nabieva, F., & Samieva, M. (2022, December). A DATA ANALYTICS APPROACH FOR ASSESSING THE ROLE OF CHAIN SUPERMARKETS IN THE ECONOMY. In *Proceedings of the 6th International Conference on Future Networks & Distributed Systems* (pp. 387-394).